

Rajka Bućin

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

PREDSJEDNIŠTVO ZEMALJSKE VLADE ZA HRVATSKU I SLAVONIJU (1869-1921): RAZVOJ POSLOVANJA I „PISMARE“

UDK 930.253:328.1(497.5)“1869/1921“
Izvorni znanstveni rad

Praćenje razvoja poslovnog djelokruga Predsjedništva ili Predsjedničkog ureda Zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju (1869-1921) te analiza dokumenata koji se odnose na uredsko poslovanje, ali i jedinog sačuvanog i nedatiranog registraturnog plana nastalog po svemu sudeći krajem 1918. godine, pokazuju neka bitna obilježja u radu ovoga tijela. Ured je imao relativno konzistentan djelokrug koji se postupno pomalo proširivao, što je dovelo do toga da se njegov sustav organizacije spisa, poglavito registraturni plan ili „osnova pismare“, dopunjavao na temelju onoga što je definirano na početku rada Predsjedništva. Porastom opsega posla i količine nastalih dokumenata, početnih šest registraturnih sveščanih skupina, prema kojima su spisi označavani i odlagani, razrađuje se 1891. godine podskupinama. Od 1912. godine, naročito tijekom ratnih i poratnih godina, očito je da odnos prema ažuriranju planova postaje sve nemarniji, kao i u ostalim segmentima uredskog poslovanja, pa se neke promjene što su u međuvremenu nastupile uopće ne uvrštavaju u plan iz 1918. godine, iako su u stvarnom poslovanju provedene. To, međutim, pomaže razumijevanju strukture planova koji nisu sačuvani, ne samo od 1912. već i od 1891, kad je sustav prvi put reformiran, a u osnovnim obrisima i od samog početka rada Predsjedništva, olakšavajući ujedno snalaženje u gradivu fonda.

Ključne riječi: *Predsjedništvo (Predsjednički ured) Zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju (1869-1921), poslovni djelokrug, uredsko poslovanje, osnova pismare, registraturni plan, registraturni svezak, sveščane skupine i podskupine*

Uvod

Predsjednički ured Zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju, poznat kao Predsjedništvo Zemaljske vlade, uspostavljen je u kolovozu 1869. godine, kao ured bana. Bio je nadležan za organizaciju i nadzor nad radom zemaljske uprave, ne samo vladinih odjela, već i drugih upravnih institucija na zemaljskom području. Poslovanje je započeo u kolovozu 1869. temeljem *Osnove o ustrojstvu autonomne Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade* bana Levina Raucha od 1. ožujka 1869,

koju su nedugo iza toga potvrdili Sabor i vladar.¹ Nakon uspostave Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca krajem 1918. i ukidanja Narodnog vijeća SHS, poslovanje Predsjedništva je nastavljeno u svojevrstome prijelaznom razdoblju u okviru Zemaljske vlade, uz brojne administrativne promjene koje su postupno provedene. U ovom razdoblju su djelovala povjereništva, koja su zamijenila odjele Zemaljske vlade. Proglašenjem Vidovdanskog ustava 1921. umjesto Zemaljske vlade uspostavljena je Pokrajinska uprava, no njezino je poslovanje stvarno započelo tek 1922. godine. Time je ukinuta i funkcija bana, a dotadašnje poslove bana preuzeo je pokrajinski namjesnik preko Predsjedništva Pokrajinske uprave.²

Poslovanje Predsjedništva Zemaljske vlade bilo je u velikoj mjeri konzistentno i razvijalo se uglavnom s manjim promjenama vrsta poslova i povremenim proširenjima njihovog opsega. Ukupno poslovanje pratio je odgovarajući razvoj uredskog poslovanja i pismohrane, što ne podupiru u dovoljnoj mjeri sačuvani dokumenti, naročito ne osnove pismohrane. No ipak postoji jedna osnova, koja iako nedatirana, značajno pridonosi boljem razumijevanju čitavoga sustava.

Razvoj poslovnog djelokruga

Poslove iz svoje nadležnosti ban je mogao rješavati unutar vlastitog ureda ili prenijeti na odjele Zemaljske vlade,³ što se najprije odnosilo na odjele za unutarnje poslove, bogoštovlje i nastavu te pravosuđe, od 1914. i odjel za narodno gospodarstvo,⁴ a od 1918. Na povjereništva: pored navedenih dotadašnjih odjela, još i za soci-

---

¹ Usp. Dopis bana na Sabor br. 108 od 1. ožujka 1869, čime se Saboru dostavlja Osnova zakonskog članka o ustrojstvu autonomne hrv.-slavonsko-dalm. Vlade, vidi u: *Saborski spisi Sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od godine 1867.-1870.* Zagreb : Tisak Kraljevske zemaljske tiskare, 1905, str. 57-59. Zakonski članak potvrđen je 20. travnja 1869. po vladaru, vidi u: *Zbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Godina 1869.* Zagreb : Tiskarski zavod „Narodnih novina“, 1889. Komad III, br. 5, str. 7-12, te na Četrdeset i četvrtj saborskoj sjednici, „držanoj dne 22. travnja 1869. u 9 sati prije podne, pod predsjedništvom presvijetlog gospod. Antuna Vakanovića“, pod naslovom: Zakonski članak ob ustrojstvu autonomne hr.-slavon.-dalmatinske zemaljske vlade, vidi: *Dnevnik Sabora Trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držana u gl. gradu Zagrebu godine 1868.-1871.* Zagreb : Tiskara Narodnih novina, bez god., str. 574-582.

² Beuc, I. *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945).* Zagreb : Arhiv Hrvatske, 1969, str. 336, 338.

³ M. Smrekar navodi riječi bana I. Mažuranića izrečene pred Saborom 1876. godine, kojima se tumače ovlasti bana u odnosu na odjele: „Vladini odjeli ne mogu se razumjeti kao da su iz vlasti banske izvoden i kao da mogu nešto samostalno stvarati, nego stvar se ima tako razumjeti, da je svakomu odjelu na čelu ban, on absorbira u sebi vlast i jednoga i drugoga i trećega odjela. Kad ban neće moći svih triju posala riješiti, imade svaki odjel svoju osobu, koja se imade baviti poslovima, koji su joj zakonom ustanovljeni. (...) Ban može riješiti svaki posao, jerbo je on na čelu svakome odjelu, po čem naša vlada nije kolegijalna nego personalna, te se u kolegiju ništa ne rješava, nego samo ono što glavlar hoće da predloži svojim sudrugom u vladi“. Vidi: Smrekar, M. *Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. Knjiga prva.* Zagreb : Tiskom i nakladom Ignjata Granitza, 1899, str. 51-52.

⁴ Zakon od 27. ožujka 1914. kojim se preinačuju neke ustanove zakonskog članka II.: 1869. Sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije ob ustrojstvu autonomne hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, vidi: *Zbornik zakona i naredaba, valjanih za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, 1914., komad III, br. 28,* str. 294-295.

jalnu skrb (odnosno socijalnu politiku), a nakratko i za financije te zdravstvo.⁵ Bio je nadležan za organizaciju i nadzor rada čitave zemaljske uprave te je postavljao i imenovao osoblje na području Zemaljske vlade, ukoliko to nije bilo pridržano vladaru.⁶ Prema podacima o razdiobi poslova iz 1881. ban je bio uključen u odlučivanje o imenovanjima crkvenih dostojanstvenika (biskupa, opata, prepošta, kanonika i sl.) i velikih župana,⁷ ali ta se aktivnost stvarno pojavljuje znatno ranije, već od samog početka rada Predsjedništva.⁸ Isto vrijedi i za imenovanja, premještaje, umirovljenja te doznačavanje beriva i odobrenja pripomoći županijskim i kotarskim službenicima.⁹ Bio je nadležan i za disciplinarni nadzor nad “gremijalnim činovništvom” Zemaljske vlade,¹⁰ što je uključivalo “političko i moralno ponašanje” činovnika i svećenika,¹¹ ali i pitanja zloporabe vlasti.¹² Od 1878. sudjelovao je i u rješavanju predmeta aspiranata za namještenja u Bosni i Hercegovini.¹³ Posebno značajna skupina poslova odnosila se na državno i tiskovno redarstvo, nadzor društava, kazališta i sl., a sudjelovao je i u izdavanju putnih listova za inozemstvo te potvrđivao dodijeljene plemićke naslove,

---

⁵ Odlukom bana Pr 5214 od 31. listopada 1918. izdvajaju se neki poslovi iz Odjela za unutarnje poslove, pa se uz Odjel za unutarnje poslove navode: Odjel za poslove financijske (tj. zemaljski proračun i financije), Odjel za prehranu, Odjel za socijalnu skrb i Odjel za trgovinu, obrt i industriju. Njihov samostalan rad nije u punoj mjeri zaživio, ali razdioba poslova po resorima uglavnom jeste, u nastavku poslovanja pojedinih odjela Zemaljske vlade od 1918. do 1921. koji u tome razdoblju posluju kao povjereništva Zemaljske vlade (za unutarnje poslove, za narodno gospodarstvo, za bogoštovlje i nastavu, za pravosuđe, za socijalnu skrb odnosno socijalnu politiku), neki su segmenti izdvojeni samo nakratko tijekom 1918, poput financija koje su u veljači 1919. ponovno u sastavu Povjereništva za unutarnje poslove, uz istovremeno poslovanje Delegacije Ministarstva financija, a neki, poput Odjela za trgovinu, obrt i industriju, posluju kao ispostave središnjih ministarstava.⁵ Vidi: Matijević, Z. Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu: Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919). U: *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*. Izabrali i priredili: Škalić-Štambuk M., Matijević Z. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2008, str. 49, 53; Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine Jugoslavije, *Vodič kroz fondove Kraljevine Jugoslavije*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2000, str. 91; Ivičević, J. Javna uprava zdravstvom. *Arhivski vjesnik* 36(1993), str. 123-124; HR-HDA-78. PrZV, sv. 1-11, 1173/1919.

⁶ Zakonski članak o ustrojstvu autonomne hrvatsko-slavonsko-dalmatinske vlade, paragraf 16. vidi: *Zbornik zakona i naredaba, nav. dj., 1869, komad III, br. 5.*

⁷ Isto.

⁸ Usp. HR-HDA-78. Zemaljska vlada Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Predsjedništvo (dalje: PrZV), npr. VI 3099/1872 (hrvatski ministar traži mišljenje bana u vezi sa zamolbom Ljudevita Vukotinovića da mu se dodijeli naslov velikog župana), VI 1287/1874 (ordinarijat Senjske biskupije predlaže Antuna Sokolića, kanonika senjske stolne crkve, za naslovnog opata Sv. Dujma nad Senjom), VI 77/1876 (podnesak građana Senja protiv kanonika, tadašnjeg vikara Kajetana Bedinija, kao nedostojnog, zbog ometanja, „klevetanja“ riječkog kanonika Ivana Fiamina, u natjecanju za mjesto biskupa), VI 805/1876 (biskup Strossmayer predlaže F. Račkoga za kanonika zagrebačkog), itd.

⁹ Usp. npr. HR-HDA-78. PrZV, VI 143/1869, 872/1872, 1000/1872, 86/1873, 102/1873, 106/1873, itd.

¹⁰ HR-HDA-78. PrZV, I 3814/1881.

¹¹ Npr. HR-HDA-78. PrZV, VI 4091/1872 („osobni opisi svekolikih županijskih i kotarskih činovnika“), VI 4079/1872 (Kr. glavno vojno zapovjedništvo traži obavijest o političkom i moralnom ponašanju dvojice svećenika), VI 41/1873 (izvještaji o političkom i moralnom ponašanju svećenika i učitelja), itd.

¹² Usp. spise iz ranijeg razdoblja, npr. HR-HDA-78. PrZV, I 3814/1881, VI 184/1869, 230/1869, 382/1869 itd.

¹³ HR-HDA-78. PrZV, I 3814/1881. Za ranije razdoblje usp. npr. HR-HDA-78. PrZV, VI 495/1877.

odlikovanja i vladarske milosti, tzv. gracijale.¹⁴ Ban je mogao sudjelovati u saborskim raspravama i radu odbora osobno ili preko povjerenika te glasovati kao član Sabora, a dužan je bio odgovarati na saborske interpelacije.¹⁵ Prijedloge i predstavke iz djelokruga Zemaljske vlade podnosio je vladaru posredovanjem hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog ministra.¹⁶ U poslove Predsjedničkog ureda pripadao je i nadzor Prijevodne pisarne,¹⁷ a od 1873. pod nadzorom bana bile su i Narodne novine nakon sklapanja ugovora s Lj. Gajem, čime se Narodne novine stavljaju u službu Vlade.¹⁸ Osnutkom Zemaljskog arhiva 1870. i on potpada pod nadzor bana, kao i Statistički ured koji je osnovan 1875.¹⁹ Integracijom Vojne krajine 1881. ban je dobio u nadležnost agende krajiške investicijske zaklade, kao i imovne te uzgojne i obrazovne zaklade. Poslove investicijske zaklade obavljao je preko posebne uprave u sastavu Predsjedničkog ureda, a imovnom, uzgojnom i obrazovnom zakladom upravljao je izravno.²⁰ Od 1881. sudjelovao je i u poslovima u vezi sa izgradnjom željezničkih pruga i postaja i izdavanjem pogodovnih voznih karata, a kasnije i u drugim stvarima vezanim za željeznicu.²¹

Djelokrug je formalno ponovno proširen banskim naredbama iz 1896. i 1898. godine i tada je obuhvaćao 22 skupine poslova. Te je poslove nešto kasnije sistematski popisao i M. Smrekar u *Priručniku za političku upravnu službu u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, kao poslove koji su se odnosili na previšnji dvor, tj. promjene, proslave i obljetnice na Dvoru, ali i zaprimanje zamolbi za potpore općinama, crkvama, društvima i pojedincima (1), objavljivanje promjena u upravi Monarhije (2), preustrojstvo Zemaljske vlade (3), personalne poslove, koji su obuhvaćali imenovanja crkvenih dostojanstvenika i personalne stvari činovnika i službenika Zemaljske vlade i njezinih pomoćnih ureda (Računarskog i Zemaljskog statističkog ureda, Zemaljske blagajne i Zemaljskog arhiva), imenovanja i razrješenja velikih župana i podžupana te doznačivanje beriva i mirovina, dodjelu nagrada i potpora i provedbu disciplinskih mjera nad činovnicima i službenicima Zemaljske vlade i pomoćnih joj ureda (4), odobravanje sredstava, tzv. „naklada“ pomoćnim uredima za tekuće troškove (5), nabavu i popravke uredskega pokućstva Predsjedništva i Odjela za unutarnje poslove kao i popravke uredskih prostorija Predsjedništva (6), poslovne iskaze i iskaze neriješenih poslovnih komada (7), više državno (8) i tiskovno redarstvo (9), upravu hrvatskim zemaljskim kazalištem i kazališni red (10), plemstvo, naslove, odlikovanja i gracijale (11), Sabor (12), statistiku (13), dopisivanje u vezi s namještenjima u Bosni i Hercegovini (14), razne važnije personalije, prvenstveno oružništva, zemaljsku pastuharnu i pristup vojničkih aspiranata u pokusnu praksu građanske službe (15), skonalne sje-

¹⁴ Npr. HR-HDA-78. PrZV, II 609/1870, II 1787/1871, II 237/1872 i d., III 19/1869, III 22/1869, III 25/1869 i d., IV 2/1869, IV 3/1869, IV 10/1869, IV 12/1869 i d., V 4/1869, V 5/1869, V 7/1869, V 8/1869 i d.

¹⁵ Zakonski članak o ustrojstvu autonomne hrvatsko-slavonsko-dalmatinske vlade, paragraf 12. Vidi: *Zbornik zakona i naredaba*, nav. dj., 1869, komad III, br. 5.

¹⁶ Kraljevska rješenja, naredbe i imenovanja koja su se odnosila na autonomne hrvatske poslove pored bana supotpisivao je i hrvatski ministar u zajedničkoj Ugarsko-hrvatskoj vladi.

¹⁷ Usp. HR-HDA-78. PrZV, I 1295/1870.

¹⁸ Usp. HR-HDA-78. PrZV, VI 198/1869 i III 33-155/1873.

¹⁹ Smrekar, M., nav. dj., str. 104, 110.

²⁰ HR-HDA-78. PrZV, I 3814/1881. Usp. Smrekar, M., nav. dj., str. 111-128, naročito 117 i 126.

²¹ Usp. npr. HR-HDA-78. PrZV, VI: 19/1881, 1087/1881, 3834/1882, 4979/1882, 474/1884 i d.

dnice gradova i županija i izvješća o radu županijskih upravnih odbora (16), putovnice (17), izdavanje dozvola za korištenje zemaljskog grba (18), razne predmete vezane uz nadzor zemaljske uprave (19), nadzor Narodnih novina i Zemaljske tiskare (20), upravu Prijevodnom pisarnom (21) te Krajiškom investicionalnom odnosno imovnom, uzgojnom i obrazovnom zakladom (22).²² Kako se vidi iz prethodnih odluka, a još više iz ostalih spisa Predsjedništva, većina toga u poslovanju je prisutna i ranije, a proširenja koja se vežu za 1896. i 1898. kao godine u kojima su nastale spomenute dvije naredbe o razdiobi poslova, vidljiva su u spisima već od 1891. godine.

Posao nadzora Zemaljskog ureda za osiguranje i zemaljske blagajne za potporu bolesnih radnika i osiguranje protiv nepogoda uključen je 1909. nakon što je Zemaljski ured osnovan.²³ Dokument kojim je definiran poslovni djelokrug 1915. pokazuje da se poslovanje ni tada nije bitno promijenilo, jer se poslovi navode u 21 točki, a izostalo je jedino poslovanje u vezi s izdavanjem putovnica, budući da je ono u međuvremenu pripalo u nadležnost Odjela za unutarnje poslove.²⁴ Gotovo istovjetan tekst sadrži i naredba bana o razdiobi poslova između Predsjedničkog ureda i Povjereništva za unutarnje poslove iz veljače 1919. godine,²⁵ s time da su iz nje izostavljena namještenja u BiH, kao posljedica uspostave nove države 1918. godine. Izostavljena je i točka 13 iz prethodne razdiobe poslova, pod kojom je bio naveden Statistički ured. No, Predsjedništvo je i dalje sudjelovalo u nekim poslovima statistike tako što je nadziralo Zemaljski statistički ured, pogotovo u pogledu troškova, pored

²² Usp. HR-HDA-78. PrZV, I-2 320/1896 i Smrekar, M., nav. dj., str. 59-61.

²³ Zemaljski ured za osiguranje radnika osnovan je nakon izmjena Ugarsko-hrvatskog obrtnog zakona, donesenog 1884. godine. Promjene tog Zakona nastupile su najprije 1891, a značajnije 1907. godine. Vidi kod T. Milenkovića, Privremeno radničko zakonodavstvo u Jugoslaviji (od kraja prvog svjetskog rata do donošenja Vidovdanskog ustava), u: *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Zagrebu* 11(1981), str. 113-118. U kraćem povijesnom pregledu (predjugoslavenskog) razvoja radničkog zakonodavstva T. Milenković ne navodi Zemaljski ured za osiguranje radnika, već govori o „posebnom državnom uredu za osiguranje radnika“, kao najvišem i nadzornom tijelu, a za područje Hrvatske i Slavonije o Zemaljskoj blagajni za potporu bolesnih radnika i za osiguranje u nesretnim slučajevima, osnovanoj temeljem zakonskih promjena iz 1907. godine, sadržanih u Zakonskom članku XIX o osiguranju obrtnih i trgovačkih namještenika u slučaju bolesti i nezgode. Isto, str. 118. Temeljem spomenutog Zakonskog članka XIX., u kojemu se ipak izrijekom navodi osnutak „zemaljskog ureda za osiguranje radnika, što ga valja ustrojiti u Zagrebu“ (u: *Zbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*. Godina 1907. Zagreb : Tisak Kraljevske zemaljske tiskare, 1907. Komad XII, br. 75, str. 665-749, naročito str. 749), došlo je do osnutka tog ureda Naredbom bana kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. br. 7709, od 6. travnja 1909. (*Zbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*. Godina 1909. Zagreb : Tisak Kraljevske zemaljske tiskare, 1909. Komad III, br. 45, str. 521-523). U gradivu Predsjedništva Zemaljske vlade Zemaljski ured za osiguranje radnika može se pratiti također već od 1909. godine. Usp. HR-HDA-78. PrZV, I-8a 5048/1909, I-8b 159/1910, III-1 5481/1909, VI-14 2274/1909, VI-14 3069/1909 i d.

²⁴ HR-HDA-78. PrZV, I-11 3029/1915. Putovnice se nalaze u osnovi pismare Odjela za unutarnje poslove još 1909. godine, unutar skupine XIV. *Oružništvo, vojništvo, redarstvo*, pod oznakom XIV-20. *Putnice, prijave, odjave, poprate*. Vidi: Vidmar, J. Registratura Odjela za unutrašnje poslove Zemaljske vlade 1869-1918. *Arhivski vjesnik* 1(1958), str. 441. Dozvole i izdavanje putovnica u razdoblju nakon 1918. preuzima Ministarstvo unutarnjih poslova u Beogradu, a Povjereništvo za unutarnje poslove obavljalo je vidiranje putovnica stranih državljana. Usp. HR-HDA-78. PrZV, IV-1 121/1920.

²⁵ Naredba bana Hrvatske i Slavonije od 20. veljače 1919. br. 1173 Pr. o podjeli poslova između predsjedničkog ureda zemaljske vlade i pojedinih odsjeka povjereništva za unutarnje poslove, HR-HDA-78. PrZV, I-11 1173/1919.

Povjereništva za unutarnje poslove u čijoj su nadležnosti bili neki poslovi vezani za popisivanje stanovništva.²⁶ Poslovi upravljanja Krajiškom investicionalnom odnosno imovnom, uzgojnom i obrazovnom zakladom nazivaju se od 1915. poslovima stalnih krajiških zaklada.²⁷ Nešto kasnije kao takve navedene su crkvene i školske zaklade, zaklade za općinske ceste, za pošumljenje krasa i uređenje bujica, za melioraciju tla i opskrbu krasa vodom, za podupiranje pasivnih imovnih općina, kao i krajiške imovne i uzgojne zaklade.²⁸ U kratkom razdoblju od 31. listopada 1918. do 20. veljače 1919. Predsjedništvo je preuzelo i poslove cestogradnje, mostogradnje, strojarstva, elektrotehnike, zgradarstva i vodogradjevina, a potom su oni vraćeni djelokrugu Povjereništva za unutarnje poslove.²⁹ Promjene koje su provedene tijekom razdoblja od 1914. do 1921. općenito su zgusnutije nego ranije, budući da su potaknute ratnim zbivanjima ili preuređenjem državnog ustroja i upravnog aparata u poslijeratnom razdoblju i često su definirane pojedinačnim odlukama.³⁰

Postupno povećanje opsega poslova tijekom godina ogledalo se u odgovarajućem povećanju broja “poslovnih komada” tj. dokumenata koje je Predsjednički ured registrirao u svojim knjigama u godišnjim intervalima. Taj se broj u početnim godinama kretao između 2 i 3 tisuće, od 1881/1882. godine primjećuje se prvi značajniji porast, pa je na godišnjoj razini dosegnuto 4-5 tisuća komada, a iza 1896. broj registriranih komada raste iznad 6 tisuća. U pojedinim godinama, koje su vezane uz neke značajnije događaje za koje je Ured bio nadležan, broj komada je rastao izvan uobičajenog. Odudarao je i u nekim izbornim godinama, primjerice 1897. te općenito u vrijeme kad su se događali nemiri i političke demonstracije poput 1883. (tzv. nijemi grbovi) ili 1903. (demonstracije protiv Khuen- Héderváryja), ali i prigodom potresa u Zagrebu i saniranja njegovih posljedica 1880-1881, izgradnje i otvorenja Zemaljskog kazališta 1895, organizacije velikih izložaba, poput onih u Budimpešti 1885. i 1896. na kojima je hrvatsko sudjelovanje organizirao i nadzirao Predsjednički ured itd. Broj od 6 tisuća komada registriranih tijekom godine, koji se ustalio od 1896, nakon 1903. i odlaska Khuen-Héderváryja s mjesta bana opet se smanjio na 3-4 tisuće, no nakon aneksije BiH te tijekom balkanskih i Prvog svjetskog rata, godišnji opseg poslovnih komada ponovno se povećavao. Osnutkom Kraljevine SHS narastao je gotovo desetostruko u odnosu na početne godine i dosegaio više od 20 tisuća, zahvaljujući iz-

²⁶ Usp. HR-HDA-78. PrZV, I-11 1173/1919. i HR-HDA-78. PrZV, VI-5: 27/1919, 187/1919, 982/1919. i d., 25/1920. i d., 438/1921. i d. Vidi: *Osnova pismare. Kralj. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove. Počam od 1. siječnja 1918.* (šapirografirani primjerak).

²⁷ HR-HDA-78. PrZV, I-11 3029/1915.

²⁸ HR-HDA-78. PrZV, I-11 1173/1919.

²⁹ Usp. HR-HDA-78. PrZV, I-11 5214/1918, čime „poslovi za cestogradnju, mostogradnju, strojarstvo, elektrotehniku, zgradarstvo i vodogradjevina prelaze privremeno u predsjednički ured“ i HR-HDA-78. PrZV, I-11 1173/1919.

³⁰ Primjerice u naredbi bana br. 3029/1915, kod poslova tiskovnog redarstva, posebno je dodan nadzor kolportaže i sprečavanje širenja zabranjenih inozemnih povremenih časopisa, što je jedna od promjena koje su se temeljile na naredbama o tiskovno-redarstvenom nadzoru. Pored ovdje već spomenutih banskih naredaba o razdiobi poslova iz 1915, 1918. i 1919, postoje još dvije koje se pozivaju na bansku naredbu br. 1073/1919. kojom se regulirala razdioba poslova između Predsjedništva i Povjereništva za unutarnje poslove. Usp. HR-HDA-78. PrZV, I-11 168-14368/1920 i I-11 6862/1920, ali i druge pojedinačne odluke, npr. HR-HDA-78. PrZV, I-11 4986/1916, koja se odnosi na prijenos poslova označivanja spremne vjersije na Odjel za unutarnje poslove. Uz to su kasnije iz Beograda dolazile i druge brojne pojedinačne odluke.

vanrednim okolnostima, završetku rata i brojnim poslovima vezanima uz uspostavu nove države i preustroj Zemaljske vlade.³¹

Razvoj uredskog poslovanja i “pismare”

Poslovanje nije bilo naročito razrađeno u pogledu ustrojstva. Uredom je rukovodio upravitelj izravno odgovoran banu, a u njemu su postojale referade čiji broj nije preciznije definiran u sačuvanim dokumentima.³² Posebna uprava koja je ustanovljena u vezi s poslovanjem Krajiške investicionalne zaklade, poslovala je kao izdvojeni odjel unutar Predsjedništva.³³ Prema naredbi iz 1914. godine, ukoliko je to narav stvari nalagala, o poslovnim komadima rješavanim pod predsjedničkim brojem referirao je banu ili njegovom zamjeniku upravitelj ili, po upraviteljevoj ovlasti, izvjestitelj tj. odnosni referent.³⁴ Pored upravitelja Predsjedničkog ureda, banu su po utvrđenom tjednom rasporedu dolazili i predstavnici odjela Zemaljske vlade, predstojnici ili banski savjetnici te ravnatelji pojedinih ureda, radi referiranja o predmetima s oznakom “ad referendum” i važnijim predmetima koji su bili naslovljeni na bana, ali su po djelokrugu pripali odjelima.³⁵ Zbog povremenih propusta u predviđenim procedurama, osobito tijekom Prvog svjetskog rata i u potonjem prijelaznom razdoblju, ban je podsjećao na ranije utvrđene postupke, pa tako i na to da se predsjednički spisi prije aprobacije trebaju vidirati radi evidencije, te da je to ovlast upravitelja Predsjedničkog ureda.³⁶ Podsjećao je i na odredbe *Naredbe o ujednostručenju posloводства* iz 1905. godine, kojom je svojevremeno modernizirano poslovanje upravnih tijela na području Hrvatske i Slavonije, tražeći od lokalnih tijela s kojima je korespondirala Vlada, poglavito od velikih župana i njima podređenih organa, da ne šalju izvješća o različitim predmetima u jednom dopisu, a od svih upravnih oblasti da se kod oblikovanja “službenih podnesaka” pridržavaju odredaba te naredbe.³⁷

U pogledu uredskog poslovanja u Predsjedništvu se primjenjuju pravila i praksa uvriježeni još od sredine 19. st. kako na širem području Monarhije, tako i na području Hrvatske i Slavonije, poglavito u radu središnje zemaljske uprave. Temeljili

---

³¹ Poslovanje se prema urudžbenim zapisnicima može pratiti za 1870. (2300 komada), 1881. (3842), 1882. (5368), 1883. (5700), 1884. (6022), 1885. (5409), 1886. (5438), 1887. (4286), 1888. (4378), 1889. (4108), 1890. (4019), 1892. (4712), 1896. (6660) i 1909. godinu (5507). Za ostale godine korišteni su podaci iz sačuvanih spisa te se mogu smatrati približnima ukupnom broju poslovnih komada za svaku pojedinu godinu: 1871. (2644), 1872. (4306), 1873. (2775), 1874. (1910), 1875. (2968), 1876. (2053), 1877. (1905), 1878. (2360), 1879. (3040), 1880. (3029), 1891. (4689), 1893. (4464), 1894. (4795), 1895. (6141), 1897. (7516), 1898. (6455), 1899. (6897), 1900. (6436), 1901. (6443), 1902. (6395), 1903. (7186), 1904. (4694), 1905. (3579), 1906. (3984), 1907. (3730), 1908. (5094), 1910. (6110), 1911. (5007), 1912. (6066), 1913. (7397), 1914. (9507), 1915. (11011), 1916. (6187), 1917. (6172), 1918. (5828), 1919. (15295), 1920. (21599), 1921. (20970).

³² Poimence se navodi samo referada za novinarsko izvješćivanje, uspostavljena 1912. Vidi: HR-HDA-78. PrZV, I-2 1183/1912.

³³ Naputak za poslovni tečaj uprave krajiške investicionalne zaklade, izdan naredbom bana br. 1111, od 9. srpnja 1896. Vidi: Smrekar, M., nav. dj., str. 117-118.

³⁴ U vezi s postupkom referiranja, kad se radilo o poslovnim komadima koji su se rješavali pod predsjedničkim brojem, vidi: HR-HDA-78. PrZV, VI-14 629/1914. i 1-11 3237/1917.

³⁵ Usp. HR-HDA-78. PrZV, VI-14: 1631/1912. i 3217/1917.

³⁶ HR-HDA-78. PrZV, I-11: 3237/1917. i 13764/1920.

³⁷ HR-HDA-78. PrZV, VI-14: 4979/1919. i 5556/1919.

su se na oblikovanju predmetnih spisa, vođenih kontinuirano tijekom kraćih ili duljih registraturnih razdoblja, u ovom slučaju sve do 1918. godine, uglavnom trogodišnjih, kao i na sustavu tematskih svezaka definiranih “osnovom pismare”, kako se registraturni plan uvriježilo nazivati u vrijeme Zemaljske vlade.³⁸ Time su se spisi povezani istim predmetnim postupkom vezali uz korjeniti broj, kao broj prvog “poslovnog komada” iz dotičnog razdoblja i potom slagali prema tekućim brojevima urudžbenog zapisnika. Osnova pismare bila je namijenjena odlaganju i pretraživanju spisa u registraturi ili pismohrani (“pismari”). Pored sustava tematskih svezaka, pretraživanje je bilo moguće i preko kazala, kao registraturnih evidencija u kojima je bio zabilježen sadržaj spisa prema ključnim riječima odnosno natuknicama iz urudžbenog zapisnika.³⁹

Neki od poslova bana odnosno pripadajući spisi, nisu bili registrirani u općem urudžbenom zapisniku niti su bili obuhvaćeni sustavom tematskih svezaka. Najpovjerljiviji predmeti, poglavito personalne i disciplinske, ali i političke naravi, primjerice o odnosima sa susjednim državama, do kraja 1. svjetskog rata sa Srbijom, a iza toga, u razdoblju do 1921. s Austrijom i Mađarskom ili pak oni vezani uz istaknute osobe iz političkog života, registrirani su u rezervatnom urudžbenom zapisniku kronološkim redom i nisu bili razvrstani u sveske.⁴⁰ Nastajali su u malom opsegu tako da su tijekom više godina vođeni u istim evidencijama.⁴¹ Od 1881. posebno su registrirani i dopisi Sabora kojima su banu bile upućene interpelacije, kao i odgovori na njih. U razdoblju do 1881. interpelacije su evidentirane u općem urudžbenom zapisniku i uklopljene u sustav sveščanih oznaka, u razdoblju 1881-1883. godine evidentirane su dvostruko u općem urudžbenom zapisniku i posebnom zapisniku interpelacija, da bi se nakon toga zapisnik interpelacija posve osamostalio.⁴² Spisi interpelacija dostavljani su odjelnim predstojnicima, a u slučaju Odjela za unutarnje poslove izravno po jedinim odsječnim i banskim savjetnicima ili upraviteljima odsjeka da “sastave odnosno sastaviti dadu odgovor na dotičnu interpelaciju i isti uz dostavnu knjigu bez daljnog posebnog izvješća uruče u predsjedništvu kr. zemaljske vlade”, kako je to bilo uređeno naredbom bana.⁴³ Od 1873. do 1880. posebno su bile evidentirane i putov-

³⁸ Registraturna razdoblja Predsjedništva bila su: 1869-1872, 1873-1875, 1876-1880, 1881-1883, 1884-1886, 1887-1890, 1891-1893, 1894-1896, 1897-1899, 1900-1902, 1903-1905, 1906-1908, 1909-1911, 1912-1915, 1916-1918, 1919, 1920, 1921. Pojedina razdoblja potrajala su dulje od 3 godine: 1876-1880, 1887-1890, 1912-1915, a posljednja 3 trajala su po godinu dana.

³⁹ Usp. Bućin, R. Uredsko poslovanje i registratura Hrvatsko-slavonskog namjesništva (1854-1861), *Arhivski vjesnik* 49(2006), str. 35-76.

⁴⁰ Usp. HR-HDA-78. PrZV, Rezervatni spisi: 14/1875 (dopis kotarskog suca u Čabru Beloševića, o nepravilnostima s popisima birača na izborima za saborske zastupnike u kotaru Čabar), 53/1875 (izvješće banu iz Budimpešte o aktivnostima i razgovorima tamo upućenog poslanstva), 56/1875 (moli se izvješće o tome je li i kad je Petar Karađorđević bio odnosno boravio u Zagrebu), 60/1875 (o ostavci biskupa Senjske i Modruške biskupije dr. Venceslava Soića), 56/1884 (postavljenje državnog redarstvenog organa u Zemunu), 93/1909 (političko djelovanje Stjepana Radića), 783/1916 (Modruško-riječka županija: računi spremne vjeresije), 221/1919 (Komanda IV. armijske oblasti izvješćuje bana dr. Tomislava Tomljenovića o širenju protudržavnih letaka iz Austrije), itd.

⁴¹ Usp. HR-HDA-78. PrZV, Rezervatni urudžbeni zapisnik i kazalo, 1894-1900.

⁴² Usp. HR-HDA-78. PrZV, Urudžbeni zapisnici i kazala interpelacija, 1882-1918, spisi u sv. VI: 1962/1873, 1164/1876 i d., do 6/1881. Po ovome interpelacije su vođene kroz sustav svezaka i u registraturnom razdoblju 1881-1883. Tijekom ovog registraturnog razdoblja uspostavljena je i posebna evidencija.

⁴³ Usp. HR-HDA-78. PrZV, 6-1a 1889/1910.

nice. Dio poslovanja koji se odnosio na molbe za izdavanje ili produženje putovnica i iskaze izdanih putovnica evidentiran je i odložen u sustavu svezaka.⁴⁴ Slično vrijedi i za poslovanje Narodnih novina, čiji su računi i obračuni u jednom razdoblju vođeni kao posebna serija spisa (od 1875. do 1877), a u drugom u sustavu svezaka.⁴⁵ Posebno su evidentirani i odlagani spisi Krajiške imovne, uzgojne i obrazovne zaklade i Krajiške investicionalne zaklade, za koju je uz urudžbeni zapisnik bilo predviđeno i vođenje blagajničkih knjiga, budući da je imala odvojenu upravu.⁴⁶ Konačno, radi praćenja aktivnosti “boljševika i protudržavnih agitatora” 1919. godine osnovano je posebno kazalo, iako su spisi bili registrirani i odloženi u sustavu tematskih svezaka. Zbog značaja koji se pridavao ovoj temi dodatno su bili grupirani pod zajedničkim korjenitim brojem unutar odgovarajuće sveščane skupine.⁴⁷

Jedini sačuvani registraturni plan Predsjedništva (u *Prilogu*) nema naznačen broj urudžbenog zapisnika niti uobičajenu oznaku datuma primjene. Prema sadržajnim pokazateljima moguće ga je smjestiti pred kraj 1918. godine, kad je nastao za potrebe poslovanja koje se preoblikovalo u tom razdoblju uspostavom Kraljevine SHS.⁴⁸ S planom se još od 1912. postupalo tako, da su na postojećem obrascu samo dodavani novi naslovi, pa vjerojatno i nije bilo naročite potrebe za njegovom verifikacijom. Sačuvani primjerak sadrži 6 glavnih skupina: *sv. I. Previšnji dvor: preustrojstvo oblasti i arondiranje županijah, kotarah i općinah; personalija; uredske potreboće i uredovno poslovanje, sv. II. Državno redarstvo, sv. III. Tiskovno redarstvo, sv. IV. Putni listovi za inozemstvo i obrtne iskaznice za trgovačke putnike, sv. V. Podijeljivanje plemstva, odlikovanja i graciala, sv. VI. Razni predmeti*. Osim skupine (II) namijenjene državnom redarstvu, ostale se skupine dijele na veći ili manji broj podskupina: I-1 do I-11, III-1 do III-3, IV-1 do IV-4, V-1 do V-3, VI-1 do VI-22. Plan je, po onome što pokazuje njegova analiza i usporedba s postojećim spisima, nastao temeljem raščlambe svezaka iz 1891. te je tijekom 1890-ih bio korigiran manjim intervencijama odnosno dopunjen dodavanjem podskupina unutar VI. sveska za 1894, 1912. i 1916. godinu.⁴⁹

---

⁴⁴ Usp. HR-HDA-78. PrZV, Putovnice i iuxte izdanih putovnica, 1870-1882; molbe za izdane putovnice, spisi u sv. IV: 411-2775/1873 i d.

⁴⁵ Usp. HR-HDA-78. PrZV, serija: Računi i obračuni „Narodnih novina“, 1875-1877; III 33/1873, dosje o „Narodnim novinama“, III 33/1873, s ugovorom sklopljenim između Lj. Gaja i Predsjedništva Zemaljske vlade, kojim se „Narodne novine“ stavljaju u službu vlade, podacima o povišenju cijena za oglase u „Narodnim novinama“, doznakama predujma, pretplatama i računima za tiskanje „Narodnih novina“; I 2862/1879, račun tiskare „Narodnih novina“.

⁴⁶ Smrekar, M., nav. dj., str. 118-119, 126. Usp. HR-HDA-78. PrZV, Urudžbeni zapisnik Krajiške imovne, uzgojne i obrazovne zaklade, 1910-1912; Dnevnik za paušal Krajiške investicijske zaklade 1886-1889.

⁴⁷ Vođeni su pod korjenitim brojem 175/1919, a unutar toga dobivali su i svojevrsan korjeniti (pod)broj, vezan uz rješavanje pojedinog predmeta, te tekući broj. Usp. Kazalo boljševika i protudržavnih agitatora za 1919. god., te spise, kojih je pod brojem 175/1919, sačuvano ukupno 8 kutija, npr. VI-14, 175-776-922/1919, 175-776-923/1919, (...), 175-776-1067-5618/1919. itd.

⁴⁸ Vidi plan u prilogu, sv. VI-4. Promjene kod vladah (ministarstavah) i namjestničtvah u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca: nastup i odstup ministarah i namjesnikah, itd..

⁴⁹ Promjene koje su nastupile 1912. i 1916. mogu se pratiti isključivo temeljem usporedbe plana sa spisima. Znakovito je i da je registraturno razdoblje 1912-1915. trajalo godinu dana dulje negoli je uobičajeno. To također upućuje na značajnije promjene u poslovanju koje su bile u pripremi za 1916. godinu. Slično je bilo i prije donošenja promjena za 1891. godinu.

Sustav svezaka koji je korišten od 1869. do 1890. sastojao se od 6 skupina, kao i onaj koji se koristi od 1891, no u njemu su te iste skupine dodatno razrađene na podskupine. U razdoblju od 1869. do 1890. problem velike količine srodnih dokumenata u pojedinim skupinama nastojao se riješiti tako da su se korjeniti brojevi koristili za njihovo grupiranje, u nedostatku razrade na podskupine, pa su tako oblikovani tematski dosjei namijenjeni, primjerice, svim interpelacijama u određenome razdoblju,⁵⁰ namještenjima u službe u BiH,⁵¹ personalnim stvarima i nadzoru činovnika,⁵² izvješćima o političkoj agitaciji i praćenju agitatora,⁵³ praćenju rada i zabranama pojedinih listova,⁵⁴ itd. U razdiobi svezaka iz 1891. godine, nakon njihove detaljnije razrade čuvana je prepoznatljivost glavnih naslova, kao i u kasnijim preinakama. Ipak, dodavanjem podskupina dolazilo je mjestimično do premještanja pojedinih poslova iz jedne skupine u drugu. Posljednja skupina (VI) postala je osobito problematična porastom poslovnog djelokruga i količine nastalih dokumenata. S obzirom da se radilo o skupini namijenjenoj raznim stvarima, u njoj se sve više gomilala količina dokumenata, što je otežavalo pretraživanje. Stoga je u vrijeme preoblikovanja sustava svezaka za 1891. godinu, došlo do konzistentnijeg oblikovanja prve skupine (I) u koju su, pored predmeta što su se odnosili na Dvor, smješteni i predmeti imenovanja osoblja Zemaljske vlade i crkvenih dostojanstvenika, disciplinski predmeti, razne zamolbe upućene višim tijelima i tzv. previšnje potpore, koje su dodjeljivane na zamolbu općina, crkava, društava i pojedinaca, te nabava i popravci uredskog pokućstva i uredskih prostorija. Prva skupina sad je imala 10 podskupina, od kojih su neke bile dodatno raščlanjene te još označene i slovcanim oznakama.⁵⁵ Skupina VI. bila je raš-

---

⁵⁰ Usp. npr. HR-HDA-78. PrZV, VI: 1962/1873, 75/1881, 69/1884.

⁵¹ Usp. npr. HR-HDA-78. PrZV, VI 495/ 1877.

⁵² Usp. npr. HR-HDA-78. PrZV, I 16/1870, I 412/1870, I 14/1884, VI 6/1884 i dr.

⁵³ Usp. npr. HR-HDA-78. PrZV, II 2042/1881.

⁵⁴ Usp. npr. HR-HDA-78. PrZV, III 150/1881, III 288/1881.

⁵⁵ I-8a i I-8b te I-9a do I-9c. Vidi: Prilog. Usp. HR-HDA-78. PrZV, npr.:

I-1 (Dvor): 24/1891 (ministar iz Budimpešte obavještava K. Héderváryja da je vladar zaprimio novogodišnju čestitku Sabora), 350-3294/1891 (izvještaj o odanosti Ličko-krbavske županije povodom događaja u gradu Libercu), 1558/1892 (program svečanosti prigodom 25. godišnjice krunjenja, te iskazi članova poklonstvene deputacije po županijama, koji će prisustvovati svečanosti u Budimpešti), itd.;

I-2 (preustrojstvo Zemaljske vlade, županija, kotareva i općina itd.): 877/1891. (upit Osječke županijske oblasti u vezi s prijedlogom za kreiranje 17 novih upravnih općina u Virovitičkoj županiji), 3317/1892. (ispravak Naredbe Zemaljske vlade, odjela za unutarenje poslove, br. 1017 od 18. veljače 1892. kojom se objelodanju neke promjene u „zaokruženju“ općina u Virovitičkoj županiji);

I-3 (imenovanja crkvenih dostojanstvenika, crkvene stvari uopće), 151/1891. (izbor kapitularnog vikara Zagrebačke nadbiskupije na mjesto upražnjeno smrću Josipa Mihalovića); itd.

I-4 (imenovanja, premještaji i umirovljenja činovnika i službenika Zemalj. vlade i sl.), 26/1891. (dodjela mirovine Emiliji, udovi Dragutina pl. Pogledića Kurilovečkog, odjelnog predstojnika Zemalj. vlade), 45/1891. (zamolba pisarničkog dnevnika Odjela za pravosuđe, Mije Smrčeka, za podvorničko mjesto kod Zem. vlade), 2053/1891-2956/1892. (prijedlozi šumarskog nadzorništva za popunjenje ispražnjenog mjesta šumarskog povjerenika kod Zemaljske vlade u Zagrebu), itd.

člambom za 1891. podijeljena na veći broj podskupina, VI-1 do VI-14⁵⁶ te su i kod nje neke od podskupina bile dodatno razrađene, poglavito ona koja se odnosila na poslovanje Sabora (VI-1a do VI-1d).⁵⁷ Svezak VI-14 bio je namijenjen preostalim raznim

---

I-5 (imenovanja, premještaji i umirovljenja velikih župana i dr. županij. i kotar. činovnika), 770/1891. (molbe liječnika za namještenje, premještaj i imenovanje kotarskim liječnikom), 5/1892. (zamolba Ljudevita Barabaša, kotarskog pristava iz Siska, za premještaj u Varaždin), 3428/1892. („Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade odjela za unutarnje poslove br. 37.869 od 21. kolovoza 1892. kojom se ustrojavaju kr. kotarske oblasti u Doljem Lapcu, Brinju i Kutini“), 534/1893. (izvještaj varaždinskog župana da je pristav kod Kotarskog suda u Pregradi Starčević strastveni član Stranke prava) itd.

I-6 (disciplinarna vlast): 2396/1891. (izvještaji o tužbama podnesenim protiv kotarskog predstojnika Zazule u Vinkovcima), 2584/1891. (disciplinarne istrage protiv gradonačelnika u Zemunu), itd.

I-7 (dopusti, bolesti i sl.): 75/1891, 3734/1891, 400/1892, 4607/1892, itd.

I-8a (nagrade i potpore činovnika i službenika te drugih stranaka): 20/1891. (zamolba Gj. Loibla za novčanu potporu), 48/1891 (zamolba Eugena Jegešija, tumača Prijevodne pisarne, za novčanu potporu), 65/1891. (zamolba kotarskog predstojnika Antuna Krasnika, za novčanu potporu) itd.

I-8b (predujmovi, zajmovi i ovrhe na plaće): 46/1891. (šumarski savjetnik, Franjo Ćordašić, moli predujam plaće), 182/1891. (nadzornik veterinarstva Radoslav Krištof, moli predujam plaće) itd.

I-9a (naklade i računi za pisarničke i uredske potrebe te druge naklade): 145/1894. (Računski ured i Ravnateljstvo pomoćnih ureda Zemaljske vlade izvješćuju i predlažu račune o uredskoj i pisarničkoj nakladi troškova za II. polugodište 1893. te mole za doznaku naklade) itd.

I-9b (putni predujmovi i troškovnici): 644/1894. (iskazi dnevnicu bana Dragutina Khuena Héderváryja o poduzetim službenim putovanjima u Budimpeštu), 907/1894. (izvještaji zagrebačkog Financijskog ravnateljstva za putovanje u svrhu uređenja jednoličnog postupka oko rukovanja općinskim i državnim novcem) itd.

I-9c (nabava i popravci uredskog pokućstva i prostorija, ugovori za iznajmljenje zgrada): 381/1895. (računi za uvođenje „kućnog telegrafa“ u prostorijama šumarskog odsjeka Zemaljske vlade) itd.

I-10 (poslovni iskazi i iskazi neriješenih komada kod Zemaljske vlade): 33/1891. (iskaz predmeta koji su došli u Unutarnji odjel Zemaljske vlade od 1.1.1890. - 20.12.1890), 233/1891. i 323/1891. (iskazi zaostalih predmeta koji su stigli u Unutarnji odjel Zemaljske vlade tijekom 1890), itd.

⁵⁶ Sadržaj skupina VI-1 do VI-13 identičan je onome u planu iz 1918. godine. Vidi: *Prilog*.

⁵⁷ Usp. HR-HDA-78. PrZV:

VI-1a (izbori narodnih zastupnika i izdavanje pozivnica za viriliste): 1996/1892. (izvještaj o prijavi župnika Pavčeca o agitaciji za dr. Franka), 2054/1892. (molba dr. J. Franka, da se radi osobne sigurnosti izbori ne obave u izbornom kotaru Križ, u školskoj zgradi), 2267/1892. (izvještaj na pritužbu dr. J. Franka radi držanja u zatvoru Štefana Celina i drugih), 2285/1892. (izvještaj o izborima narodnih zastupnika u Delnicama), 902/1897. (Zemaljski arhiv traži podatke o imenima velikaških obitelji koje se moraju unijeti u knjigu velikaša), 2597/1897. (pritužba radi raspusta općinskog zastupstva u Goli), 2658/1897. (izborne listine za kotar u Vrbovskom), 2680/1897. (izvještaj o tijeku izbora u Nuštru) itd.

VI-1b (otvaranje i zaključenje Sabora, sazivanje i odgađanje saborskih sjednica): 27/1891, 22/1892, 608/1893. itd.

VI-1c (kraljevinski odbori i odnosne rasprave): 1420/1891. (otkup Hrvatsko-slavonske zemljo-rasteretne zaklade), 1822/1891. (spisi Hrvat. slav. kraljevinskog odbora o vođenim raspravama o zemaljskoj rasteretnoj zakladi), itd.

VI-1d (ostali saborski predmeti): 2642/1891. (zamolba Sabora da se obustavi premještaj saborskog stenografa Franje Salavaryja u Đurđevac, gdje je imenovan sudbenim pristavom), 547/1897. (izvještaj o neredima u Zajezdi za vrijeme izbora), 736/1897. (pritužba župnika iz Semeljaca protiv izbornika), 5682/1903. (šifrirani brzojavi: izvještaj da narodni zastupnik Petar Šorak nije prisustvovao sjednici od 3. listopada u Budimpešti, izvještaj da su u smislu naredbe narodnim zastupnicima upućena vlastoručna pisma i sl.), 421/1905. (Naputak i naredba za kojima se imaju održavati propisi saborskog poslovnika i o novom mjestu tajnika saborskog Predsjedništva) itd.

stvarima (“miscellanea”). U njemu se u ovom razdoblju nalaze i spisi što su se odnosili na preustroj i razdiobu poslova Odjela za unutarnje poslove Zemaljske vlade, koji su premješteni u sv. I-2, a potom u I-11.⁵⁸ Kasnije su iza sveska VI-14, čiji se naziv nije promijenio (sic!), dodavani novi, najprije sv. VI-15 za praćenje “socijalista i anarhista” od 1894. godine,⁵⁹ potom su preustrojem 1912. dodani svesci od broja VI-16 do broja VI-22, a nešto kasnije, vjerojatno od 1916. godine svezak VI-23 namijenjen je komunikaciji sa središnjim ministarstvima radi provedbe promjena u upravnom aparatu.⁶⁰ Neki od ovih svezaka ustanovljeni su za tijela čije se poslovanje ranije pratilo kroz sv. VI-14, poput Zemaljskog arhiva, koji je zbog posebnog položaja i značaja u djelokrugu Predsjedništva sada “dobio” poseban svezak (VI-16), isto kao i Prijevodna pisarna (VI-17) i Zemaljski ured za potporu bolesnih radnika (VI-18). Pored toga, iz sveska VI-14 izdvojeni su poslovi željeznice (VI-19), dodjele pogodovnih (željezničkih i brodarskih) karata (VI-20) i molbe i dozvole za korištenje zemaljskog grba (VI-21). Svezak VI-22 (“sprema”) bio je namijenjen stvarima vezanim uz mobilizaciju i rat i pojavljuje se tek od 1912. te je možda bio i glavni motiv za tadašnju razradu sustava i dodavanje novih svezaka. Korišten je i za poslove praćenja strane promidžbe, sumnjivih prekograničnih kretanja i špijunaže, rješavanje problema oskudice u hrani i odjeći, smještaj interniraca i sl.⁶¹

Isti sustav svezaka, kao i plan koji je nastao krajem 1918. mogao se koristiti i dalje prilagodavanjem tekućim zbivanjima. To potvrđuje usporedba s promjenama u razdiobi poslova u posljednjem razdoblju poslovanja Predsjedništva (1919-1921). Neke su skupine u poslovanju naprosto postale neaktivne, nemaju pripadajuće spise, a pod nekim se oznakama sadržaj ponešto izmijenio, ali su se i dalje mogli koristiti isti naslovi. Primjerice, pod naslovom koji se odnosio na putovnice nisu više korišteni svesci IV-2 do IV-4, a svezak IV-1 koji se ranije odnosio na izdavanje putnih isprava nije sadržavao poimenično izdane putovnice, već uglavnom načelne odluke poslane

⁵⁸ Iako skupina nema sačuvanih spisa prije 1905, moguće je da je predviđena već krajem 1890-ih. U razdoblju prije 1891. ovakvi su se dokumenti također nalazili u sv. I., a tijekom 1890-ih više puta je mijenjano njihovo mjesto. Usporedi: HR-HDA-78. PrZV, I 1390/1870, I-2, 273/1896. i I-11, 1800/1905.

⁵⁹ Usp. npr. HR-HDA-78. PrZV, VI-15: 1209/1894. (izvještaj o izgnanstvu Stefana Lapucha i nekog Tescherta iz Bosne, zbog širenja socijaldemokratskih ideja), 1588/1894. (izvještaj A. Mošinskoga o potrebnim mjerama povodom radničke svečanosti 1. svibnja u Zagrebu), 1588-1692/1894. (izvještaj o proslavi 1. svibnja u Osijeku), 1649/1894. (izvještaj o stanju socijalističkog društva u Osijeku u 1894. godini), itd.

⁶⁰ U spisima sv. VI-23 nije dokumentiran prije 1916. godine. Usp. HR-HDA-78. PrZV, VI-23: 326/1916. (odgovor bana Skerleca ministru predsjedniku Tiszi u Budimpeštu, o raspoloživosti hrvatsko-slavonskih pripadnika za službu uprave na zaposjednutom srpskom području), 1225/1919. (Ministarstvo vanjskih poslova u Beogradu traži jedan primjerak konferencije u Haagu i razne mjesnopolisne rječnike), 1225-1226/1919. (Ministarstvo unutarnjih poslova u Beogradu traži više zakona o upravi u Bosni i Hrvatskoj), 1496/1919. (ministar trgovine i industrije traži da se Vasu Mohačevića iz Osijeka obavijesti o imenovanju na dužnost skrbnika imanja nadvojvode Friedricha), itd.

⁶¹ Usp. nasumično odabrane primjere: HR-HDA-78. PrZV, VI-22: 439/1912. („listine“ gubitaka u ratu), 2051/1912. (posjet hrvatskih studenata Beogradu 1912), 8429/1914. (izvješće o velikosrpskoj propagandi u Srijemskoj Mitrovici), 4228/1914. (postupak s oduzetim oružjem), 9231/1914. (smještaj bjegunaca iz Galicije), 926/1915. (uputstva o pomoći vojnicima oslijepjenima u ratu), 350/1920. (talijanski špijuni), 350-934/1920. (izvješće o Emiliju Pešku alias Milanu Saviću, talijanskom špijunu), 13726/1920. (djeca iz zapadne Bosne, udomljena u Zagrebu i njihov povratak kućama), 13826/1920. (Kraljevina SHS nije više u ratnom stanju s Republikom Austrijom), itd.

iz Ministarstva unutarnjih poslova, tj. “Ministarstva unutrašnjih dela” u Beogradu ili prepisku kojom se iz Beograda javljalo što treba poduzeti u vezi s izdavanjem i slanjem putovnica pojedincima.⁶² Sv. VI-4, koji se ranije odnosio na promjene u središnjim državnim tijelima u Budimpešti ili Beču, sad je sadržavao spise što su se odnosili na personalne promjene u najvišem državnome aparatu Kraljevine SHS.⁶³ U plan 1918. nije uvršten sv. VI-23, koji je nakratko korišten 1916. godine radi komunikacije sa središnjim tijelima oko uređenja uprave, ali se taj svezak ponovno pojavljuje u poslovanju Predsjedništva 1919. godine i identičnog je sadržaja.

Sve ovo pokazuje da je sustav organizacije spisa bio dosta čvrsto postavljen kroz dulje razdoblje, a naročito nakon 1891, ali i da je od 1912. godine uočljiv i sve veći nemar u odnosu na ažuriranje pratećih registraturnih planova. Nadležni službenici su veći dio promjena što su stvarno nastupale tijekom vremena, izostavljali ili ih nisu naznačili u tekstovima koje je bilo uobičajeno umnožiti radi distribucije, uglavnom propuštajući izbaciti sveske koji su se prestali koristiti zbog prijenosa nadležnosti na druga tijela ili ukidanja pojedinih poslova (Sabor, nabava obrazaca i računi za obrasce putovnica, iskazi putovnica, statistika, namještenja u BiH itd.). U prilog tvrdnji o nemaru, kao novini u poslovanju Zemaljske vlade, najzornije govore detalji vezani uz oblikovanje i notaciju podskupina. Naime, neke prvobitno predviđene podskupine ili njihove oznake nisu u praksi uopće zaživjele, kako to pokazuju primjeri Prijevodne pisarne, Zemaljskog ureda za potporu bolesnih radnika i Zemaljskog povjerenstva za čuvanje umjetnih i historičkih spomenika, ali se to, kao ni promjene koje su u stvarnom poslovanju nastupile 1912. i 1916, nije odrazilo na tekst osnove pismare iz 1918. godine. Prijevodna pisarna do 1916. nije imala vlastitu oznaku, već su se spisi, koji se odnose na njezin rad, nalazili unutar više skupina, ovisno o tome je li se radilo o personalnim stvarima ili nadzoru poslovanja.⁶⁴ Potom joj je 1916. dodijeljena oznaka VI-17 odmah iza Zemaljskog arhiva, čime je zauzela mjesto koje je prema podacima iz sačuvanog primjerka plana, trebalo biti namijenjeno Zemaljskom uredu za potporu bolesnih radnika. Za ovaj Ured korištena je pozicija VI-18 umjesto Zemaljskog povjerenstva za čuvanje umjetnih i historičkih spomenika, ali to se u sačuvanom primjerku plana ne vidi. Zemaljsko povjerenstvo pak, koje je bilo osnovano kao tijelo pod izravnim nadzorom bana, zbog čega se vjerojatno i našlo u popisu registraturnih svezaka

---

⁶² Usp. HR-HDA-78. PrZV, IV-1: 65/1919 (ministar unutrašnjih poslova Pribičević javlja da će se u pitanju putne isprave Ivana Zormana odlučiti nakon sporazuma s gosp. Korošcem), 104/1919. (upute i naredbe u vezi s izdavanjem putnih isprava), 576/1919. (ne odobrava se prijelaz talijanskih državljana preko teritorija Kraljevine SHS iz Rijeke za „Ugarsku“), 920/1919. (Ministarstvo unutrašnjih poslova traži točne adrese radi slanja putovnica T. Miliću i I. Grgurinu), 121/1920. (na zahtjev Češke ne smiju se izdavati putovnice češkim podanicima), 509/1920. (upute za vidiranje putovnica stranih državljana) itd.

⁶³ Vidi bilj. 46.

⁶⁴ Usp. HR-HDA-78. PrZV, I-7 2448/1911. (molba Zvonimira Kunca, prevoditelja u Prijevodnoj pisarni Zemaljske vlade, za trojedni dopust), I-8 A 69/1909. (nagrada tajniku Ernestu Grabariću kod Zemaljske vlade i privremenom upravitelju Prijevodne pisarne, za pisanje prijevoda zakonske osnove o vrhovnom dvorjaničkom sudovanju i prevođenju predsjedničkih spisa s mađarskog na hrvatski jezik), VI-14 94/1906. (Prijevodna pisarna Zemaljske vlade o nagradama za prijevode izvan uredovnih sati), VI-14 74/1909. (iskazi o isplati paušala za prijevode s onih jezika za koje Prijevodna pisarna Zemaljske vlade nema osoblja) i dr.

Predsjedničkog ureda, već je od 1911/1912. dokumentirano isključivo kao tijelo u nadležnosti Odjela za bogoštovlje i nastavu.⁶⁵

Zaključak

Poslovanje Predsjedništva Zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju, kako to pokazuje usporedna analiza objavljenih propisa, internih odluka bana i spisa Predsjedništva, obilježava značajan kontinuitet tijekom razdoblja 1869-1921, ali i postupno širenje pojedinim novim zadaćama. Promjene u uredskom poslovanju uglavnom su nastupale temeljem mjera koje su vrijedile na području Monarhije ili čitave Kraljevine, a postupno širenje poslovnog djelokruga, kao i povećanje količine nastalih dokumenata, vodilo je povremenim promjenama u registraturnom poslovanju.

Najznačajnije registraturne promjene provedene su 1891. i 1912. kad je sustav oznaka bio razrađen odnosno značajnije proširen, a manje 1894. i 1916. godine. To se, međutim, nije odrazilo na ažuriranje tiskanih registraturnih planova, naročito nakon 1912. godine, kako pokazuje šapirografirani primjerak plana nastao krajem 1918. godine, jer je on zadržao strukturu i naslove koji ga izravno povezuju sa skupinama uspostavljenima 1912. Razlog se može tražiti u sve većoj učestalosti promjena u djelokrugu i opsegu poslovanja, ali i u turbulentnim općim prilikama, koje su mogle uzrokovati nemarniji odnos službenika prema poslu. Plan ima posebno značajnu ulogu upravo stoga, što se nadovezuje na ranije planove koji u izvornom obliku nisu sačuvani. Omogućava bolje razumijevanje ukupnog, a posebice registraturnog poslovanja i promjena koje su u njemu nastupale od 1891. godine, ali i poslovanja u ranijim godinama te može poslužiti kao uporište za pretraživanje arhivskog gradiva Predsjedništva Zemaljske vlade. Iako su 1891. provedene sadržajne promjene dijela registraturnih skupina, uglavnom premještanjem pojedinih poslova iz posljednje u prvu skupinu, ipak je (sa)čuvana stabilnost osnovne strukture. Većina podskupina oblikovanih 1891. i 1912. samo su dalje dopunjavane novima, sve do 1918. godine kad je nastao ovaj jedini poznati primjerak plana. Stabilnost osnovnih skupina bila je značajna za dugotrajnu memoriju i snalaženje unutar sustava, pa je to odredilo pristup koji se u oblikovanju plana zadržao tijekom višedesetljetnog razdoblja u kojemu je Predsjednički ured bio aktivan. To u sačuvanom registraturnom planu najbolje ilustrira sadržaj skupine (VI) koja se odnosila na razne predmete. Ona je postupno diferencirana do te mjere, da je i sama uključila tzv. *miscellanea* (sv. VI-14) koja umjesto posljednje pozicije stečene reformom za 1891. godinu, na kraju dobivaju središnje mjesto unutar skupine.

---

⁶⁵ U spisima Predsjedništva ovo Povjerenstvo nema vlastiti svezak. Spisi Prijevodne pisarne pojavljuju se pod sv. VI-17, počevši od 1916. godine, npr. 647/1916. (Prijevodna pisarna moli paušal), 648/1916. (Prijevodna pisarna izvješćuje da je prevoditelj K. Klienspoegl umro 4.2.1916), itd. Pod sveskom VI-18 u spisima se pojavljuje Zemaljski ured za potporu bolesnih radnika, npr. 1327/1917. (Kr. zemaljski ured za potporu bolesnih radnika, Dragica Eisenstädter, izbor računarskih pomoćnica za činovnice zemaljske blagajne u Zagrebu), itd. Zemaljski ured za potporu bolesnih radnika ranije je vođen pod oznakom VI-14, npr. 2274/1909, 3069/1909, 5009/1909. itd. Zemaljsko povjerenstva za čuvanje umjetnih i historičkih spomenika dokumentirano je u gradivu Odjela za bogoštovlje i nastavu od 1911. godine. Usp. HR-HDA-80. ZV. BiN, XIII 615/1914. Osnovano je Naredbom bana kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, bogoštovnog i nastavnog odjela, kojom se proglašuje ustrojenje i statut zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, vidi u: *Zbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Godina 1910.* Zagreb : Tisak Kraljevske zemaljske tiskare, 1910. Komad XI, br. 77, str. 1137-1139. Prema paragrafu 2 te naredbe Povjerenstvo „stoji pod neposrednim nadzorom bana kraljevina Hrv., Slavonije i Dalmacije“.

U pogledu sve slabijeg pridržavanja propisanih uredskih procedura i neurednog ažuriranja planova, što je uočljivo već od 1912. godine, a naročito tijekom Prvog svjetskog rata i nakon njega u prijelaznome razdoblju, treba naglasiti da je to odraz nepovoljnih općih prilika, ali ukazuje i na smjer razvoja u sljedećim desetljećima kad se uredska praksa sve više udaljava od dotadašnje stroge i pedantne austrougarske administrativne tradicije.

Literatura i izvori

Beuc, I. Povijest institucija *državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*. Zagreb : Arhiv Hrvatske, 1969.

Bučin, R. Uredsko poslovanje i registratura Hrvatsko-slavonskog namjesništva (1854-1861), *Arhivski vjesnik* 49(2006), str. 35-76.

Dnevnik Sabora Trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držana u gl. gradu Zagrebu godine 1868.-1871. Zagreb : Tiskara Narodnih novina, b.g.

Ivičević, J. Javna uprava zdravstvom u (sjevernoj) Hrvatskoj 1868-1928. godine. *Arhivski vjesnik* 36(1993), str. 117-130.

Matijević, Z. Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu: Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919). U. *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919.: Izabrani dokumenti*. Izabrali i priredili: Škalić-Štambuk, M., Matijević, Z. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2008. Str. 35-66.

Milenković, T. Privremeno radničko zakonodavstvo u Jugoslaviji (od kraja prvog svjetskog rata do donošenja Vidovdansko-ustava). *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Zagrebu* 11(1981), str. 109-232.

Osnova pismare. Kralj. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove. Počam od 1. siječnja 1918. (šapirografirani primjerak).

Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 7. lipnja 1905. broj 1029 Pr., o ujednostručenju posloводства kod upravnih oblasti. Tiskopis.

Saborski spisi Sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od godine 1867.-1870. Zagreb : Tisak Kraljevske zemaljske tiskare, 1905.

Smrekar, M. *Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. Knjiga prva.* Zagreb : Tiskom i nakladom Ignjata Granitza, 1899.

Vidmar, J. Registratura Odjela za unutrašnje poslove Zemaljske vlade 1869-1918. *Arhivski vjesnik* 1(1958), str. 411-444.

Vodič kroz fondove Kraljevine Jugoslavije. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2000.

Zbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Godina 1869. Komad I.-VIII. Br. 1-18. Zagreb : Tiskarski zavod „Narodnih novina“, 1889.

Zbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Godina 1907. Komad I.-XIV. Br. 1-100. Zagreb : Tisak Kraljevske zemaljske tiskare, 1907.

Zbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Godina 1909. Komad I.-VIII. Br. 1-89. Zagreb : Tisak Kraljevske zemaljske tiskare, 1909.

Zbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Godina 1910. Komad I.-XVI. Br. 1-109. Zagreb : Tisak Kraljevske zemaljske tiskare, 1910.

Zbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Godina 1914. Komad I.-XIX. Br. 1-131. Zagreb : Tisak Kraljevske zemaljske tiskare, 1915.

Zemaljska vlada Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Predsjedništvo (1869-1921) (HR-HDA-78. PrZV).

Zemaljska vlada Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Odjel za bogoštovlje i nastavu (1869-1921) (HR-HDA-81. ZV. BiN).

Prilog

Osnova pismare

Predsjedništva kr. hrv.slav. zemaljske vlade⁶⁶

Svezak I.

Previšnji dvor: preustrojstvo oblastih i arondiranje županijah, kotarah i općinah: personalija; uredske potreboće i uredovno poslovanje.

- 1) *Previšnji dvor: promjene na istom, obluživanje službah božjih povodom rođendana i imendana Njihovih Veličanstvah; čestitke; zadušnice za blagopokojnike previšnje vladalačke kuće, itd.*
- 1 a) *Previšnja knjižnica i ini pokloni (darovi) na previšnjem mjestu.*
- 2) *Preustrojstvo zemaljske vlade, zatim preustrojstvo i arondiranje županijah, kotarah i općinah itd.*
- 3) *Imenovanja crkvenih dostojanstvenikah: pravih i naslovnih biskupah, opatah, prepoštah, kanonikah i td. Crkvene stvari uopće.*
- 4) *Imenovanja, premještenja i umirovljenja činovnika i službenikah kr. zemalj. vlade te doznaka berivah, zatim mirovinah i uzgojni prinosi za djecu.*
- 5) *Imenovanja, premještenja i umirovljenja velikih župana i inih župan. i kotar. činovnika te doznaka beriva, zatim mirovine njihovih udovicah i uzgojni prinosi za djecu.*
- 6) *Disciplinarna vlast proti činovnikom i službenikom zemaljske vlade te županijskih i kotarskih oblasti i općinskih.*
- 7) *Dopusti i bolesti činovnikah i službenikah.*
- 8) a) *Nagrade i potpore činovnikah i službenikah i drugih stranakah.*
b) *Predujmovi, zajmovi i ovrhe na plaće činovnikah i službenikah.*
- 9) a) *Naklade za pisarničke i uredske potrebe, te računi o istih te ine naklade.*
b) *Putni predujmovi i putni troškownicy činovnika i službenika.*
c) *Nabava i popravci uredskog pokućstva i popravci uredskih prostorija te ugovori za iznajmljenje zgrada.*
- 10) *Poslovni iskazi i iskazi neriješenih komada kod kr. zemaljske vlade.*
- 11) *Razdioba i revizija poslova odjela za unutarnje poslove i odjela za narodno gospodarstvo.*

Svezak II.

Državno redarstvo.

(Jedan dio u rezervatnom urudžbenom zapisniku.)

Svezak III.

Tiskovno redarstvo.

- 1) *Narodne novine i kr. zemaljska tiskara.*
- 2) *Ostale novinske odnosno novinarske stvari.*
- 3) *Oduzeće pogodnosti poštanskoga razašiljanja onim časopisom koji pišu neprijateljski proti državi i zemlji.*

Svezak IV.

Putni listovi za inozemstvo i obrtne iskaznice za trgovačke putnike.

- 1) *Izdavanje putnih listova i obrtnih iskaznica na stranke.*
- 2) *Nabava bjelica za putne listove i obrtne iskaznice te razašiljanje istih na oblasti.*⁶⁷

⁶⁶ Radi se o tekstu koji nije datiran, ali je nastao krajem 1918. godine, kako je utvrđeno analizom u ovome radu. To je ujedno jedini sačuvani izvorni tekst osnove pismare Predsjedništva.

⁶⁷ Bjelice = tiskanice.

- 3) Računi o potrošku bjelacah za inozemne putovnice i putne iskaznice te o ubranoj za iste pristojbi.
- 4) Iskazi izdanih putovnicah za inozemstvo po velikih županijah.

Svezak V.

Podijeljivanje plemstva, odlikovanja i graciala.

- 1) Podijeljivanje plemstva i predikatah te inih graciala.
- 2) Podijeljivanje raznih ordena za zasluge, te povratak istih nakon smrti dotičnikah.
- 3) Podijeljivanje i dozvola za primanje i nošenje inozemnih redovah.

Svezak VI.

Razni predmeti.

- 1) Sabor:
  - a) Izbori narodnih zastupnikah i izdavanje pozivnica za viriliste.
  - b) Otvorenje i zaključenje sabora, te sazivanje i odgađanje saborskih sjednica.
  - c) Kraljevinski odbori i odnosne rasprave.
  - d) Ostali saborski predmeti.
- 2) Previšnje podpore, podijeljene općinam, crkvam, društvom, pojedincem, itd.
- 3) Molbenice, upravljene na previšnje mjesto te od onuda kao neuvažene povraćene.
- 4) Promjene kod vladah (ministarstavah) i namjestničitvah u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca: nastup i odstup ministarah i namjesnikah, itd.
- 5) Statistika: Statistički ured zemalj. vlade, popis žiteljstva, itd.
- 6) Uprava drame i opere, te ini amo spadajući predmeti.
- 7) Namještenje u službe u Bosni i Hercegovini.
- 8) Izvješća o ponašanju moliteljah za službena mjesta kod financijskih i inih oblastih (izim Bosne i Hercegovine, vidi 7.)
- 9) Oružništvo.
- 10) Pastuharna i konjogojstvo.
- 11) Pristup u pokusnu praksu vojničkih aspirantah za civilne službe.
- 12) Uprava županijah: županijski upravni odbori, škontralne sjednice, itd.
- 13) Uprava gradovah. Izbori gradskih zastupstva, izaslanje vladinog povjerenika, škontralne sjednice, itd.
- 14) Miscellanea.
- 15) Anarhisti i socijalisti.
- 16) Zemaljski arhiv (svi na isti odnoseći se predmeti).
- 17) Zemaljski ured za osiguranje radnika i zemaljska blagajna za potporu bolesnih radnika i za osiguranje protiv nepogodama.⁶⁸
- 18) Zemaljsko povjerenstvo za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika.⁶⁹
- 19) Željeznice: koncesije, gradnje, postaje itd.
- 20) Željezničke (parobrodarske) pogodovne vozne karte.
- 21) Grba zemaljskog poraba po privatnih osoba, korporacija, poduzećih i zavodih: molbe i dozvole.

⁶⁸ Umjesto Zemaljskog ureda za osiguranje radnika i zemaljske blagajne za potporu bolesnih radnika i za osiguranje protiv nepogodama pod ovom oznakom od 1916. pojavljuju se spisi vezani uz rad *Prijevodne pisarne*. Zemaljski ured je premješten na sljedeće mjesto (VI-18). Vidi sljedeću bilješku.

⁶⁹ Umjesto toga ova oznaka se koristila za Zemaljski ured za osiguranje radnika i zemaljsku blagajnu za potporu bolesnih radnika i za osiguranje protiv nepogoda. Zemaljsko povjerenstvo za čuvanje umjetnih i historičkih spomenika osnovano odlukom Vlade 1910. godine, a u spisima Predsjedništva spominje se samo 1911. godine. Ovlasti za njega pripale su odmah Odjelu za bogoštovlje i nastavu. Usp. HR-HDA-79. PrZV, VI-14 219/1911, VI-14 2166/1911 i HR-HDA-80. ZV. BiN, XIII 615/1914.

22) Sprema (rat, mobilizacija).⁷⁰

Summary

PRESIDENCY OF THE LAND GOVERNMENT FOR THE KINGDOM OF CROATIA AND SLAVONIA (1869-1921): DEVELOPMENT OF JURISDICTION AND RECORD-KEEPING SYSTEM

Research of organisational and jurisdictional development of the Presidency of Land Government for the Kingdom of Croatia and Slavonia (1869-1921), and analysis of documents related to its record keeping system, especially of the only one preserved registry plan (germ. Registratur Plan), which originates from 1918, reveals kind of continuity in the Presidency work. It had relatively consistent working scope, which was gradually widened, and made it possible to keep the same or similar organisation of records, especially of its registry plans, over decades. Slightly widened working scope and growth of the quantity of documents caused only few modifications of the registry plan created at the beginnings of the Presidency's existence, as it is revealed by research, since the way by which documents were signed and filed didn't change deeply over time. Analysis of documents' content and file coding system reveals that six subject headings (I. Court, II. State Police and Security III. Press Censorship IV. Passports, V. Nobility Titles and Decorations VI. Miscellanea), known as registry bundles (germ. Registratur Faszikeln), were mostly just widened by introduction of sub-headings in 1891 (I-1 till I-10, III-1 till III-3, IV-1 till IV-4, V-1 till V-3, VI-1 till VI-14). The most important structural change was that of moving some issues from the Registratur's Faszikel VI to the Registratur's Faszikel I (Court issues; Rearrangement of counties, departments and municipalities; Personal issues; Office supplies and management), effects the creation of the widest range of sub-headings in those two registry bundles (Faszikeln). The plan which must had existed at that time corresponded to those changes. In 1912 and 1916 new sub-headings were mostly just added to earlier division, by exclusion of some specific topics from the Registratur's Faszikel VI-14 (State Archives, Translation Office, Land Office for Support of Sick Workers, Railway Issues, etc.). Comparison of plan from 1918 with changes in the Presidency's working scope same as in the file coding system over time, reveals that all changes were not incorporated into plans' templates, what should had been done every time when headings and sub-headings division were changed. That makes the significance of the plan from 1918 more important, since it may be helpful for understanding record-keeping system and its vocabulary over time, and may be helpful to nowadays users, too. The separate part of the work deals with other features of the record-keeping, and its changes, showing that record-keeping procedures were not strictly respected towards the end of the Presidency's work.

Key words: *Presidency of the Land Government for the Kingdom of Croatia and Slavonia (1869-1921), working scope, record-keeping, Registry plan (Registratur Plan), registry bundle (Registratur Faszikel), division of headings and sub-headings*

---

⁷⁰ Nedostaje svezak VI-23 (komunikacija sa središnjim ministarstvima radi provedbe promjena u upravnom aparatu), koji je korišten 1916. te ponovno tijekom razdoblja 1919-1921, kad je značajnije zastupljen u spisima Predsjedništva.